

Kisebbségi dosszié: Oslói Ajánlások

írta BOZÓKI Antal
az Árgus Intézőbizottságának elnöke

Adalékok a kisebbségi jogok európai normáinak jobb megismeréséhez

A Nemzeti Kisebbségek Nyelvi Jogairól szóló, 1998. februári Oslói Ajánlások

A kisebbségi jogok fontos tartozéka a nemzeti kisebbségek nyelvi jogai megvalósításának köre is, vagyis a kisebbségekhez tartozó személyek anyanyelvének szabad használata a magán- és közéletben. A nemzetközi emberjogi dokumentumok utalnak erre a jogra. Egyfelől a nyelv egyéni ügy, ami szorosan összekapcsolódik az identitással. Másfelől a nyelv a társadalom szervezésének fontos eszköze, tehát sok esetben közüggé válik. A nyelvhasználati jogok gyakorlása természetesen számos szempontból hatással van az állam működésére. A mássághoz való alkalmazkodás tehát fontos politikai és jogi ügy egy olyan demokratikus államban, mely elkötelezte magát az emberi jogok betartása érdekében. Ha nem sikerül megfelelő egyensúlyt találni, ez akár az etnikai közösségek közötti feszültségek forrása is lehet.

Az Interetnikai Kapcsolatok Alapítvány elnevezésű nem kormányzati szervezet a témával kapcsolatban több szakértőt talákozót hívott össze, amelyek közül kettőt Oslóban, egyet pedig Hágában tartottak meg. A munkában részt vettek az ausztráliai, franciaországi, hollandiai, írországi, lettországi, norvégiai, magyarországi, nagy-britanniai és spanyolországi szakemberek, a témához kapcsolódó különféle területek képviselői: nemzetközi jogászok, a kisebbségek helyzetét és szükségleteit ismerő nyelvészek. A szakértők munkájának végeredményeként elkészültek a Nemzeti Kisebbségek Nyelvi Jogairól szóló Oslói Ajánlások. A kilenc alfejezetből és 21 pontból álló dokumentum célja, hogy - egyértelmű nyelvezetet használva - tisztázza azon kisebbségi nyelvi jogok tartalmát, melyekkel a nemzetiségi főbiztos szembesül, továbbá a normákat is úgy fogalmazza meg, hogy biztosítsa összefüggésüket az alkalmazás során. Az Ajánlások tagolása a gyakorlatban felmerülő nyelvi jogokkal kapcsolatos problémák figyelembe vételével készült.

A magyarázatokat, melyekben a vonatkozó konkrét nemzetközi normák is megtalálhatók, az Ajánlásokhoz fűződő terjedelmes Értelmező Megjegyzések tartalmazzák. Mindkét dokumentum (magyar nyelvű) teljes szövege (is) megtalálható a Nemzeti Kisebbségi Főbiztos internetes honlapján: <http://www.osce.org/hcnm/documents/index.htm>. (A magyar nyelvű szöveg azonban több helyen hiányos, ezért alábbi közléséhez szükség volt az angol nyelvű szöveggel való egyeztetésére is.) Az Ajánlások remélhetőleg hasznos útmutatásul szolgálnak majd az államok politikájának és törvényeinek kialakításához, amelyek hozzájárulnak majd a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek nyelvi jogainak különösen a közéletben való hatékony érvényesítéséhez.

Noha az Ajánlások a nemzeti kisebbségi nyelvhasználati jogok létező csoportját kívánja tisztázni, a főbiztos szerint elvileg más típusú kisebbségekre is alkalmazhatók.

A NEMZETI KISEBBSÉGEK NYELVI JOGAI RÓL SZÓLÓ OSLÓI AJÁNLÁSOK

A névhasználat

1) A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van saját személynevéket használni,

hagyományaiknak és nyelvtani szabályainak megfelelően. Ezt a közigazgatási hatóságoknak hivatalosan el kell ismerniük és ennek megfelelően kell használniuk.

2) A fentiekhez hasonlóan, a névhasználatra vonatkozóan ugyanezt a jogot élvezik a jogi személyek, mint például a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által alapított közművelődési szervezetek és gazdasági társaságok.

3) Azokon a területeken, ahol jelentős számban élnek nemzeti kisebbséghez tartozó személyek, és ahol erre megfelelő igény mutatkozik, a közigazgatási hatóságoknak biztosítaniuk kell a települések elnevezésének, az utcaneveknek és más közérdekű topográfiai jelzéseknek a kisebbségi nyelven történő feltüntetését is.

A vallásgyakorlás

4) A vallásgyakorlás során, egyénileg vagy másokkal közösen, minden személynek joga van a választása szerinti nyelvet (nyelveket) használni.

5) Azokra a családi jogállással kapcsolatos vallási eseményekre és szertartásokra vonatkozóan, amelyek jogi következményekkel is járnak, az állam igényelheti, hogy a bizonylatokat és dokumentumokat az állam hivatalos nyelvén vagy nyelvein is kiállítsák. Az állam megkövetelheti, hogy a családi jogállással kapcsolatos nyilvántartásokat az egyházak az állam hivatalos nyelvén vagy nyelvein is vezessék.

A közösségi élet és a nem kormányzati szervezetek

6) Minden személynek, beleértve a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket is, joga van ahhoz, hogy saját nem kormányzati szervezeteket, társaságokat és intézményeket hozzon létre és működtessen. Ezek a választásuk szerinti nyelvet (nyelveket) használhatják. Az állam nyelvi alapon nem diszkriminálhatja ezeket a szerveződési formákat, és indokolatlanul nem korlátozhatja azon jogot, hogy az állami költségvetésből, nemzetközi forrásokból vagy a magánszférából támogatáshoz jussanak.

7) Ha az állam aktív támogatásban részesíti - többek között - a társadalmi, kulturális és sporttevékenységeket, akkor e támogatásnak a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek hasonló tevékenységeit is meg kell illetnie. A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek nyelvén folytatott ilyen jellegű tevékenységek állami pénzügyi támogatásának diszkriminációmentes alapon kell történnie.

A média

8) A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy saját nyelvű médiát hozzanak létre és tartsanak fenn. Az elektronikus média állami szabályozásának objektív és nem diszkriminatív feltételeken kell alapulnia, és nem szabad korlátoznia a kisebbségi jogokat.

9) A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára a közszolgálati médiában saját nyelvükön sugárzott műsoridőt kell biztosítani, ami mennyiségileg és minőségileg meg kell, hogy feleljen az illető kisebbség számarányának, népsűrűségének, valamint sajátos helyzetének és igényeinek.

10) Szavatolni kell a közszolgálati és magánmédiák nemzeti kisebbségek nyelvén (nyelvein) sugárzott programjainak függetlenségét. A közszolgálati médiának a műsor-összeállítás tartalmát és beállítottságát felügyelő szerkesztőségei függetlenek kell, hogy legyenek, és tevékenységükbe be kell vonniuk nemzeti kisebbségekhez tartozó független személyeket is.

11) A külföldi média elérhetőségét nem szabad indokolatlanul korlátozni. Az ilyen hozzáférhetőség nem szolgálhat alapul arra, hogy csökkentsék az adott állam közszolgálati médiája által sugárzott kisebbségi műsoridőt.

A gazdasági élet

12) Minden személynek, beleértve a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket is, joga van ahhoz, hogy a választása szerinti nyelven vagy nyelveken működtesse magánvállalkozását. A hivatalos nyelv kiegészítő használatát az állam csak akkor kívánhatja meg, ha ezt legitim közérdek igazolja, mint például a munkavállalói és fogyasztói érdekek védelme, vagy a vállalkozás és az államigazgatási szervek közötti eljárás.

A közigazgatási hatóságok és a közszolgáltatás

13) Azokban a régiókban és településeken, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jelentős számban élnek, és ahol az erre vonatkozó igényt kifejezésre juttatták, a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek biztosítani kell azt a jogot, hogy a közigazgatási szervek a családi jogállással kapcsolatos dokumentumokat és bizonyítványokat mind az állam hivatalos nyelvén vagy nyelvein, mind az illető kisebbség nyelvén kiállítsák. Hasonló módon a regionális és/vagy helyi közigazgatási intézményeknek a családi jogállással kapcsolatos nyilvántartásokat az illető nemzeti kisebbség nyelvén is vezetniük kell.

14) A nemzeti kisebbséghez tartozó személyeknek megfelelő lehetőségeket kell teremteni arra, hogy a közigazgatási hatóságokkal való kapcsolataikban saját nyelvüket használják, különösen azokban a régiókban és településeken, ahol jelentős számban élnek, és ahol az erre vonatkozó igényt kifejezésre juttatták. Hasonló módon, ahol csak lehet, a közigazgatási hatóságoknak biztosítaniuk kell, hogy a közszolgáltatások a nemzeti kisebbségek nyelvén is rendelkezésre álljanak. Ebből a célból gondoskodniuk kell a megfelelő munkaerő-toborzási és/vagy képzési programokról.

15) Azokban a régiókban és településeken, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jelentős számban élnek, az államnak biztosítani kell, hogy a regionális és helyi önkormányzati testületek választott tagjai az e testületekhez kapcsolódó tevékenységük során az illető kisebbségi nyelvet is használhassák.

A független országos intézmények

16) Azokban az államokban, ahol nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek élnek, biztosítani kell azt a jogot, hogy ha nyelvi jogaik megsértését észlelik, megfelelő jogorvoslati lehetőségekkel éljenek, független nemzeti intézményekhez forduljanak, mint például az ombudsmanok, vagy az emberi jogi bizottságok.

Az igazságszolgáltatási hatóságok

17) Minden személynek, beleértve a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket is, jogában áll, hogy az általa értett nyelven gyors tájékoztatást kapjon letartóztatásának és/vagy fogva tartásának okairól, az ellene felhozott bármiféle vád okáról, természetéről. Minden vádlottnak joga van ahhoz, hogy védelmét az általa legjobban beszélt nyelven adja elő, szükség esetén ingyenes tolmács igénybevételével, mind a tárgyalás előtt és alatt, mind pedig a fellebbezés folyamán.

18) Azokban a régiókban és településeken, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jelentős számban élnek, és ahol az erre vonatkozó igényt kifejezésre juttatták, az e kisebbséghez tartozó személyeknek rendelkezniük kell azzal a joggal, hogy saját nyelvükön fejezhessék ki magukat az eljárások során, szükség esetén ingyenes tolmács és/vagy fordító igénybevételével.

19) Azokban a régiókban és településeken, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jelentős számban élnek, és ahol az erre vonatkozó igényt kifejezésre juttatták, az államoknak különös figyelmet kell fordítaniuk az ilyen személyeket érintő összes jogi eljárás kisebbségi nyelven történő lefolytatásának lehetőségére.

A szabadságtól való megfosztás

20) A büntetés-végrehajtási intézmény igazgatójának és személyzetének beszélnie kell az elítéltek többségének nyelvét vagy nyelveit, vagy egy olyan nyelvet, amit az elítéltek többsége ért. Ennek érdekében megfelelő munkaerő-toborzási és/vagy képzési programokat kell szervezni. Szükség esetén tolmácsot kell igénybe venni.

21) A nemzeti kisebbségekhez tartozó fogva tartott személyeknek rendelkezniük kell azzal a joggal, hogy az elítélt társaikkal vagy másokkal való kapcsolataikban az általuk választott nyelvet használják. Ahol csak lehet, a hatóságoknak intézkedniük kell annak érdekében, hogy a törvényes korlátokon belül az elítéltek saját nyelvüket használhassák mind szóban, mind pedig személyes levelezésükben. Ilyen vonatkozásban, egy elítéltet vagy egy fogva tartottat általában a lakóhelyéhez közeli fogházban vagy börtönben kell elhelyezni.

A Nemzeti Kisebbségek Nyelvi Jogairól szóló Oslói Ajánlásokhoz a szakértők terjedelmes (24 oldalas) értelmező megjegyzéseket fűztek, amelyek tartalmazzák a dokumentum elkészítésekor felhasznált nemzetközi jogi okiratok vonatkozó szabályait is. (Ezek alapján készült az alábbi összefoglaló.)

Az értelmező megjegyzések általános bevezetője kiemeli, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek nyelvének (nyelveinek) köz- és magánszférában történő használati jogát - miként azt az Ajánlások megfogalmazzák - a szélesebb társadalomban való teljes részvétel kiegyensúlyozott összefüggésében kell szemlélni. Az Ajánlások nem elszigetelő megközelítésre tesznek javaslatot, hanem sokkal inkább olyanra, amely a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek önazonosságának, kultúrájuk és nyelvük megtartásához, fejlesztéséhez fűződő jogai és a szélesebb társadalomba teljes és egyenlő tagként való integrálódás biztosításának szükségessége közötti egyensúly megteremtésére bátorít. A dokumentum szerint az ilyen integráció azonban aligha valósulhat meg az állam hivatalos nyelvének (nyelveinek) biztos ismerete nélkül.

1) A nevekkel kapcsolatban az értelmező megjegyzések hangsúlyozzák, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van keresztnévüket, nemzetségnevüket és családnévüket anyanyelvükön használni. Ezt a jogot - amelynek gyakorlása alapvető a személy önazonosságát illetően - minden egyes államnak sajátos körülményei ismeretében kell alkalmaznia. A közhatóságok jogosan járnak el például, ha az állam hivatalos nyelvének vagy nyelveinek írását használják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek neveinek fonetikus formájukban történő rögzítésekor. Azonban ezt az illető nemzeti kisebbség nyelvi rendszerével és hagyományaival összhangban kell tenni. Ezen alapvető jog szellemében, mely az egyének nyelvéhez és azonosságtudathoz egyaránt szorosan kapcsolódik, azokat a személyeket, akiket a közhatóságok eredeti vagy ősi nevük, neveik feladására kényszerítettek, vagy akik nevét akaratuk ellenére megváltoztatták, megilleti a jog, hogy visszatérjenek régi nevükhöz anélkül, hogy ez számukra költségekkel járna.

2) A nevek a közösségi azonosságtudat fontos elemét képezik, ezért az Ajánlások magyarázata szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van, hogy „a magán- és a közsférában szabadon és beavatkozás vagy a diszkrimináció bármilyen formája nélkül használhassák nyelvüket”. A személynek az a joga, hogy a közsférában, másokkal közösen bármilyen beavatkozás vagy a diszkrimináció bármilyen formája nélkül használhassa nyelvét, egyértelműen arra utal, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által alapított és működtetett törvényes létesítmények is - intézmények, társaságok, szervezetek vagy üzleti vállalkozások — az alapítójuk által választott kisebbségi nyelvű neveket használhatják. A közhatóságoknak el kell ismerniük és az adott közösség

nyelvi rendszerével és hagyományaival összhangban kell használniuk a létesítmények nevét.

3) A magyarázatok szerint „a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által hagyományosan és jelentős számban lakott területeken az állami szerveknek törekedniük kell arra, hogy ...a hagyományos településneveket, az utcaneveket és más, közérdekű topográfiai jelzéseket a kisebbségi nyelven is tüntessék fel, ha ezekre megfelelő igény mutatkozik”. Ha az említett történelmi elnevezések érvényességét nem ismerik el, úgy ez a történelem megváltoztatására irányuló vagy a kisebbségeket asszimiláló kísérletnek minősül, mely komolyan veszélyezteti a kisebbségekhez tartozó személyek önazonosságát.

4) A vallás és annak „közösségben” történő gyakorlását a dokumentum sok, nemzetiségi kisebbséghez tartozó személy számára nagy fontosságú kérdésnek tekinti. Ezzel kapcsolatban felhívja a figyelmet arra, hogy a valláshoz fűződő jog mindenki számára korlátlan. Azonban a vallás és a hit megvallásának szabadsága, beleértve a nyilvános istentiszteleteket is, számos korlátozásnak van kitéve. Ezeket a korlátozásokat törvényeknek kell előírniuk, és a közbiztonság, közrend, közegészség, közérkölc, valamint a mások szabadságának és alapvető jogainak védelmével kell összefüggésben lenniük. Az államok nem használhatják fel ezeket a korlátozásokat a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek legitím szellemi, nyelvi vagy kulturális törekvéseinek elfojtására.

Kisebbségi körülmények között a vallás gyakorlása sokszor különösen szorosan kapcsolódik a kulturális és nyelvi önazonosság megőrzéséhez. A kisebbségi nyelv nyilvános istentiszteletek során történő használatához fűződő jog ezért - az Ajánlások szerint - éppen olyan magától értetődő, mint a vallási intézmények létrehozásához, magához a nyilvános istentisztelethez fűződő jog.

5) Az Ajánlások szem előtt tartják azt az elvet, hogy adminisztratív megfontolások nem akadályozhatják meg az emberi jogok élvezetét, a közhatalóságok semmilyen nyelvi korlátozást nem alkalmazhatnak a vallási közösségekre. Az állam azonban megkövetelheti a vallási közösségtől, hogy az állam hivatalos nyelvén/nyelvein is regisztrálja azokat a polgári jogi aktusokat, amelyekhez az állam jogi következményeket fűz annak érdekében, hogy az állam törvényes szabályzó és adminisztratív feladatainak (a családi jogállás szempontjából) eleget tudjon tenni.

6) A nemzeti kisebbségek nem kormányzati szervezeteinek, egyesületeinek és intézményeinek létezése általában létfontosságú az önazonosságuk megőrzésében és fejlesztésében, és ezek általában jótékony hatásúak, elősegítik az államon belül a polgári társadalom és a demokratikus értékek fejlődését.

A személyeknek az a joga, hogy csoportjuk tagjaival együtt, „közösségben” cselekedjenek - tehát saját nem kormányzati szervezetek, egyesületek és intézmények alapításához és vezetéséhez fűződő jogaikkal éljenek -, a nyílt és a demokratikus társadalom egyik ismérve. A közhatalóságok ezért rendszerint nem avatkozhatnak be az ilyen „közösségben tevékenykedő” létesítmények belügyeibe, és csak a nemzetközi jog által megengedett mértékben korlátozhatják azokat. Az államok úgyszintén nem avatkozhatnak be „a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek azon jogaiba, hogy részt vegyenek a hazai és nemzetközi nem kormányzati szervezetek tevékenységében”.

Az államok nem részesíthetik hátrányos megkülönböztetésben a nem kormányzati szervezeteket a nyelv alapján, és nem vethetik alá jogtalan nyelvi követelményeknek sem. Ennek kimondása mellett a közhatalóságok megkövetelhetik ezektől a szervezetektől, egyesületektől és intézményektől, hogy igazodjanak a hazai joghoz a törvényes közérdek alapján a köztisztviselőkkel való kapcsolatok során, beleértve ebbe az állam hivatalos nyelvének (nyelveinek) használatát is. A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van, hogy „saját oktatási, kulturális és vallási intézményeket, szervezeteket vagy egyesületeket hozzanak létre és tartsanak fenn, amelyek a nemzeti jogrendszerrel összhangban önkéntes pénzügyi és egyéb hozzájárulásokra, valamint köztámogatásokra tarthatnak igényt”.

Következésképpen az államok nem akadályozhatják ezeket a létesítményeket abban, hogy anyagi támogatásban részesüljenek az állami költségvetésből, nyilvános nemzetközi forrásokból, valamint a

magánszektorból.

7) Mivel az állam finanszíroz egyes nem kormányzati - többek között szociális, kulturális vagy sport jellegű - tevékenységeket, az egyenlőség és a diszkrimináció-mentesség elveinek alkalmazása azt követeli, hogy a közhatóságok arányos támogatásban részesítsék az államhatárokon belül élő nemzeti kisebbségek nyelvén folytatott hasonló tevékenységet is. Ezért ebben az összefüggésben a közhatóságoknak arányos részesedést kell biztosítaniuk az állami költségvetésből a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által többek között társadalmi, kulturális és sport területeken folytatott tevékenységek számára. Ez állami támogatás, segélyek, közadakozás és adójóváírás révén biztosítható.

8) A koppenhágai értekezleten (1990) elfogadott ún. Koppenhágai Okmány 32.2. pontja (IV. rész) biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek azt a jogát, hogy „saját oktatási, kulturális és vallási intézményeket, szervezeteket és egyesületeket létesítsenek és tartsanak fenn...” Bár ez a norma a médiát szó szerint nem nevezi meg, mégis gyakran alapvető szerepet játszik a nyelv, a kultúra és az azonosságtudat elősegítésében és megőrzésében.

Habár afelől nem lehet kétség, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van magánmédia alapításához és fenntartásához, ez a jog korlátozások tárgya lehet mind a nemzetközi jog, mind pedig az államnak a médiát szabályozó törvényes előírásai révén.

9) Az értelmező megjegyzések szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek kifejezési szabadsága magába foglalja az információ és az eszmék kisebbségi nyelven történő átadásának jogát a közhatóságok hátrányos beavatkozása nélkül. Ez magában foglalja azt is, hogy a jelentős lélekszámot alkotó nemzeti kisebbségeknek a műsoridő megillető hányadához kell jutniuk a közszolgálati rádió és/vagy televízió műsoridejének felosztásakor. A műsoridő felosztásakor az érintett kisebbség létszámadatait kell figyelembe venni.

A számszerűség és a népsűrűség azonban nem lehet az egyetlen mérce a valamely nemzeti kisebbség részére juttatott adásidő nagyságának megállapításában. Kisebb közösségek esetében meg kell fontolni az elfogadható időminimumot és forrásokat, amelyek nélkül az alacsony lélekszámú kisebbség nem tudná hasznosan igénybe venni a médiát.

A kisebbségi programokra szánt műsoridő minősége továbbá olyan kérdéskör, amit ésszerűen, nem diszkriminatív módon kell megközelíteni. A kisebbségi nyelvű programok időbeosztásának biztosítása kell, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek a saját nyelvükön sugárzott programot értelmes módon élvezhessék. A közhatóságoknak tehát biztosítaniuk kell, hogy ezeket a programokat a nap elfogadható szakaszában közvetítsék.

10) A magyarázatokkal összhangban megfelelő mechanizmusokat kell kiépíteni annak érdekében, hogy a közszolgálati médiában a nemzeti kisebbségek által vagy azok nevében történő műsorszerkesztés a közösség tagjainak érdekeit és igényeit fejezze ki, valamint hogy a kisebbségek függetlennek fogadják el ezt. Ezzel kapcsolatban messzemenő kell hogy legyen a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek részvétele (személyes minőségükben fellépve) a szerkesztési folyamatokban, annak biztosítása érdekében, hogy a média független természetét megőrizze, és hogy a közösségek igényeit kielégítse. Az egyenlőség és a diszkrimináció-mentesség elvének megfelelően a közintézmények összetételének tükröznie kell az általuk kiszolgálni kívánt lakosság összetételét. Ez a közszolgálati médiára is vonatkozik. A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek diszkrimináció-mentes foglalkoztatása a médiában hozzájárul a média reprezentatív és objektív jellegéhez.

11) Az ajánlások szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek azon joga, hogy az anyaország vagy egy másik ország által a nyelvükön sugárzott műsoraihoz hozzáférjenek, nem indokolhatja az illető kisebbségek közszolgálati médiájában kijelölt programidejének csökkentését abban az államban,

amelyikben a kisebbség tagjai élnek.

12) A nemzetközi dokumentumok alig foglalkoznak a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek gazdasági tevékenységéhez fűződő jogaival. Ugyanakkor utalnak a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek azon jogára, hogy nyelvüket mind nyilvánosan, mind pedig a magánszférában szabadon és a diszkrimináció bármilyen formája nélkül használhassák szóban és írásban, egyénileg vagy másokkal közösen. Ezek a jogok - az egyenlőség és diszkrimináció-mentesség jogával párosulva - lehetővé teszik a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek, hogy a választásuk szerinti nyelven folytassák üzleti tevékenységüket. Tekintettel arra, hogy a magánvállalkozások számára fontos az ügyfelekkel való hatékony kommunikáció, az ügyletek kedvező feltételek közötti lebonyolítása, a nyelv szabad megválasztása indokolatlanul nem korlátozható. A mások jogainak és szabadságainak védelme és a hivatali adminisztráció korlátozott igényei azonban indokoltá tehetik az állam hivatalos nyelvének (vagy nyelveinek) kiegészítő használatára vonatkozó sajátos előírásokat. Ez olyan tevékenységi területeken alkalmazható, mint például a munkahelyi egészségvédelem és biztonság, a fogyasztóvédelem, a munkaügyi viszonyok, az adózás, a pénzügyi jelentések, az állami egészségügyi és munkanélküli-biztosítás és a közlekedés. Az állam a legitim közérdek alapján bármilyen nyelv használata mellett megkövetelheti, hogy kiegészítő módon az állam hivatalos nyelvét vagy nyelveit is alkalmazzák az olyan üzleti tevékenységben, mint a közérdekű jelzések, feliratok kifüggesztése.

Összegezve:

Az állam **sohasem tilthatja meg egy nyelv használatát**, de legitim közérdek alapján előírható az állam hivatalos nyelvének vagy nyelveinek kiegészítő használatát.

13/14/15) Az EBESZ tagállamai elkötelezték magukat azon lépések megtételére, amelyek hozzájárulnak egy dinamikus környezet létrehozásához, ezáltal nem csupán a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek önazonosságának (beleértve nyelvük) megőrzését segítve elő, hanem azok fejlődését és haladását is. Következésképpen ezek az államok felvállalták, hogy tiszteletben tartják „a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek közügyekben való hatékony részvételéhez fűződő jogát”. A határozatok arra kötelezik a közhatóságokat, hogy tegyék lehetővé a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára a hatóságokkal való viszonyukban az anyanyelven történő ügyintézés vagy azt a jogot, hogy anyanyelvű bizonylatokhoz, igazolásokhoz jussanak. A megkülönböztetés nélküiség és az egyenlőség elvével összhangban ezek az intézkedések dinamikus részvételt is követelnek, amelyben a kisebbségek nyelve a kommunikáció teljes értékű eszköze a helyi politikai életben, az állampolgárok és a közszolgáltatást is magába foglaló közigazgatási hatóságok közötti kapcsolatban egyaránt. A közszolgálati programok és szolgáltatások tervezésével és megvalósításával kapcsolatban ésszerűen elvárható, hogy a már körvonalazott elvek szerint elkötelezett kormányok figyelembe veszik a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek kinyilvánított és a létszámuk által indokolt igényeit. Ahol az igényt kifejezésre juttatták, és a lélekszám is jelentős, az egyenlőség azt kívánja meg, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó adófizetők saját nyelvükön is hozzájuthassanak a szolgáltatásokhoz. Különösen így van ez az egészségügyi és szociális szolgáltatásoknál, amelyek az emberek életminőségére közvetlen és alapvető hatással vannak.

Az egyenlőség és a diszkrimináció-mentesség elveivel összhangban a közigazgatási hatóságoknak kötelességük, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyekkel befogadó módon és pártatlanul foglalkozzanak. Az államoknak el kell ismerniük a joghatóságuk alá tartozó régiók demográfiai valóságát. Az államok semmiképpen nem kerülhetik meg kötelezettségeiket oly módon, hogy a régió demográfiai helyzetét megváltoztatják. Ilyen intézkedések lehetnek az önkényes elszármazás, kilakoltatás, kiutasítás, valamint a közigazgatási határok önkényes megváltoztatása és a népszámlálás manipulálása is.

16) Az emberi jogok akkor kapnak valós értelmet a jogosultak számára, ha az állam közhatalosági kialakítják azokat a mechanizmusokat, amelyek biztosítják a nemzetközi dokumentumokban és nyilatkozatokban vagy a hazai törvénykezésben szavatolt jogok hatékony érvényesítését és védelmét. A jogi eljárások kiegészítéseként, a független országos intézmények gyorsabb és kevésbé költséges lehetőséget biztosítanak, valamint sokkal könnyebben elérhetőek.

Ebben az összefüggésben - az értelmező megjegyzések szerint - az állam által alapított független országos intézmények orvoslási és kompenzációs mechanizmusként működhetnek, ilyen pl. az ombudsman irodája vagy az emberi jogi bizottság, mely egyúttal egy adott állam demokratikus és pluralista jellegének fokmérője is. A jogorvoslat ilyen mechanizmusait a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára is elérhetővé kell tenni, ha úgy gondolják, hogy nyelvi és más jogaikat sérelem érte.

17/18) A nemzetközi jog megköveteli a közhataloságtól, hogy minden letartóztatott, vádlott vagy elítélt személyt az általa értett nyelven tájékoztassanak az ellene felhozott vádakról és az eljárás teljes menetéről. Szükség esetén ingyenes tolmácsot kell rendelkezésükre bocsátani. A megjegyzések szerint ésszerű elvárni az államoktól, hogy - amennyire csak lehetséges - biztosítsák a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára a saját nyelvükön való kifejezés jogát a bírósági (akár büntető, akár polgári vagy közigazgatási) eljárás minden szakaszában, mások jogainak tiszteletben tartása mellett, megőrizve a jogi eljárás integritását, beleértve a fellebbezési szakaszt is.

19) Mivel az igazságszolgáltatás elérhetősége létfontosságú az emberi jogok gyakorlásában, ezért fontos annak mértéke, hogy az egyén mennyire közvetlenül és könnyen vehet részt a lehetséges eljárásokban. Ha a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára a bírósági eljárások anyanyelvükön (nyelveiken) elérhetőek, akkor az igazságszolgáltatási eljárás számukra közvetlenebb és könnyebb lesz. Ezzel egybehangzóan az államoknak megfelelő szakmai fejlesztési és képzési politikát kell folytatniuk a jogi testületek tagjaira vonatkozóan.

20) A nemzetközi normák tartalmazzák az elítéltek azon jogát is, hogy a büntetésvégrehajtási intézmény adminisztrációja értse az általuk beszélt nyelvet, valamint azt, hogy a börtönadminisztráció által beszélt nyelvet az elítéltek is megértsék.

21) Ugyanezek a szabályok biztosítják a fogva tartottaknak azt a jogát is, hogy családjukkal, tisztességes barátaikkal és külső szervezetek képviselőivel vagy más személyekkel kommunikáljanak. A kifejezés szabadságának, az anyanyelv köz- és magánszférában való használatának joga és más hasonló emberi jogok fontosságát figyelembe véve a hatóságokra hárul az a feladat, hogy ezeket a jogokat a törvény által megszabott korlátozások keretében tiszteletben tartsák a büntetésvégrehajtási intézményekben is. Szabály szerint a fogva tartottaknak meg kell adni a lehetőséget, hogy saját nyelvükön kommunikáljanak elítélt társaikkal, a látogatóikkal mind szóban, mind pedig írásban vagy a személyes levelezésben. Gyakorlati szempontból a fogva tartott személyek nyelvi jogainak gyakorlása akkor lehet a leghatékonyabb, ha olyan helyen tartják fogva őket, ahol ismerik az általuk beszélt nyelvet.

Az Oslói Ajánlások mintegy kiegészítik és továbbfejlesztik a kisebbségek nyelvhasználati jogaival kapcsolatos speciális nemzetközi dokumentumokat, amelyek közül a legismertebbek: a Nemzeti vagy Etnikai, Vallási és Nyelvi Kisebbségekhez Tartozó Személyek Jogairól Szóló ENSZ-nyilatkozat (1992. december 18.), az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (Strasbourg, 1992. november 5., amelyet a Családi Kör 2001. február 8-i, 15-i, 22-i és március 1-jei számában folytatásban közölt), az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezménye (Strasbourg, 1995. február 1., amelynek teljes szövegét a Családi Kör 1999. február 4-i számának mellékleteként közölte) és az UNESCO védnökségével és

támogatásával elfogadott Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (Barcelona, 1996. június 6.).

írta BOZÓKI Antal

forrás: Családi Kör, Újvidék